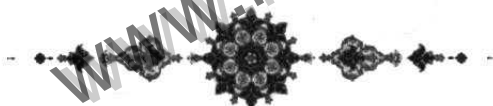

رساله‌علیه‌در کشف حقایق عقوبات اخرویه

از حکیم مشایخ اسلام علامه زین‌العابدین (ع) (۱۳۵۷ هـ ق)

سرشناسه: زوزی، عدل‌امین بیرمقلی بباخان، - ۱۲۷۵ ق. zonūzi, 'abd-ol-lāh ebn-e bayramqolī bābā xān, 1841
عنوان و نام پدیدآور: رساله علیه در کشف حقیق عقوبت اخرویة/ عبدالله زوزی؛
مقدمه، تصحیح و تحقیق رضا حصاری، شهاب شاطر آقایی.
مشخصات نشر: قم: نشر راند، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری: ۱۶۰ ص.، ۱۴/۵×۲۱/۵ سم.
شابک: 978-622-95945-4-4
وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه: ص. [۱۵۷] - ۱۶۰ همچنان به صورت زیر نویس.
موضوع: ثواب و عقاب اخروی
Future punishment
شماره افزوده: حصاری، رضا، ۱۳۷۰، مقدمانویس، مصحح
شماره افزوده: شاطر آقایی، شهاب، ۱۳۷۱، مقدمانویس، مصحح
رید بندگی کنگره: BP۲۲۲/۶
رید بندگی دبیرس: ۲۹۷/۴۴
شماره کتابشناسی ای: ۸۸۵۹۸۴۴
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیا

شناختنامه

نام کتاب: _____ رساله علیه در کشف حقیق عقوبات اخرویة
مؤلف: _____ حکیم متاله ملا عبدالله زوزی
مقدمه تصحیح و تحقیق: _____ رضا حصاری و شهاب شاطر آقایی
ناشر: _____ راند
نوبت چاپ: _____ لیل / ۱۴۰۱ ش / قم
تیراژ: _____ ۲۰۰ نسخه
طرح جلد: _____ حسن مجتبی زاده
صفحه آرا: _____ عطاء اله نصرتی
شابک: _____ ۹۷۸-۶۲۲-۹۵۹۴۵-۴-۴

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

مرکز پخش: انتشارات راند؛ قم: ۰۹۱۹۷۴۶۳۱۳۳ - ۰۲۵۳۲۸۱۲۹۰۰

۰۴۵۱

فهرست مطالب

۷	مقدمه تحقیق
۷	۱. معرفی اجمالی شخصیت ملا عبدالله زنوزی
۸	۲. انگیزه تألیف رساله علیه
۱۱	۳. مروری بر محتوای رساله
۱۱	تحریر پرسش
۱۲	پاسخ اجمالی
۱۲	پاسخ تفصیلی
۱۳	مقدمه نخست
۱۴	مقدمه دوم
۱۴	مقدمه سوم
۱۵	مقدمه چهارم
۱۵	پاسخ نخست
۱۶	پاسخ دوم
۱۶	پاسخ سوم
۱۷	پاسخ چهارم
۱۷	۴. سخنی پیرامون قاعده بسیط الحقیقه
۱۷	بیان اجمالی
۱۹	بیان تفصیلی
۲۳	۵. سخنی پیرامون تام و فوق التمام بودن خداوند
۲۴	۶. دو بیان در تمامیت حق تعالی
۲۵	۷. جواز یا عدم جواز خُلف وعید الهی
۲۶	تحلیل و بررسی
۳۰	۸. معرفی نسخه خطی رساله
۳۰	۹. شیوه تصحیح
۳۱	افزودهای بر متن

۱۰۱	متن رساله
۱۰۲	پرسش از کیفیت عقوبت الهی
۱۰۳	بیان مقّمه‌ای به جهت پاسخ به پرسش
۱۰۵	چگونگی تحقق غضب در انسان و بیان عوامل آن
۱۰۶	حقیقت غضب و رضای الهی
۱۰۷	استشهاد به روایات
۱۱۱	پاسخ اجمالی
۱۱۶	پاسخ تفصیلی به پرسش با تقدیم چند مقّمه
۱۱۶	مقّمه نخست: وجوب وجود و بی‌نیازی حق تعالی
۱۱۸	مقّمه دوم: اسباب ثواب و عقاب اخروی
۱۲۸	مقّمه سوم: لزوم تشریح شرایط و وعده و وعید
۱۲۸	مقّمه چهارم: ضرورت انتقام از دشمنان انبیاء و اولیای الهی
۱۳۰	جواب نخست: رابطه تکوینی ثواب و عقاب با اعتقادات و اعمال
۱۳۸	جواب دوم: لزوم عمل به وعده و وعید
۱۳۹	جواب سوم: انتقام و دادخواهی انبیاء و اولیاء مؤمنین و احبّاء
۱۴۱	جواب چهارم: اقتضای سرور و فرح مؤمنین
۱۴۵	نمایه‌ها
۱۳۷	نمایه آیات
۱۴۸	نمایه روایات
۱۵۱	نمایه مصطلحات
۱۵۳	نمایه اعلام و فرقه‌ها و جماعات
۱۵۵	نمایه اشعار
۱۵۷	منابع تحقیق

مقدمه تحقیق

۱. معرفی اجمالی شخصیت ملا عبدالله زنوزی

حکیم زنوزی از جمله بزرگان و مفاخر حکمت و فلسفه ایران در دوره قاجار^۱ است. به واقع او را می‌توان مؤسس و مروج حکمت و فلسفه در حوزه علمی شهر تهران دانست. از آنجا که گزارش تفصیلی سرگذشت این حکیم بزرگ در مقدمه «انوار جلیه» و «لمعات الهیه» بیان شده است، لذا به طور مختصر به آثار و زندگی او پرداخته می‌شود.

وی در زنوز از توابع شهرستان مرند به دنیا آمد و پس از اتمام تحصیلات مقدماتی دینی خود در شهر خوی، به کربلا هجرت نمود. وی در آنجا به فراگرفتن فقه و اصول پرداخت. پس از آن، مدتی در شهر قم به تحصیل فقه اشتغال داشت، سپس راهی اصفهان شد و در آنجا به فلسفه و حکمت علاقه‌مند گردید و مدت‌ها نزد حکیم الهی ملا علی نوری، احیاگر حکمت صدرایی به فراگرفتن فلسفه پرداخت. بعد از آن به عنوان استادی توانا در علوم عقلی به تهران آمد و مدت بیست سال یعنی تا هنگام فرارسیدن وفاتش - ۱۲۵۷ق - در مدرسه مروی به تدریس فلسفه پرداخت.

وی بر بعضی از آثار ملا صدرا مانند اسفار اربعه، الشواهد الربوبیه و المبدأ و المعاد حاشیه‌هایی نوشته است. از جمله آثار مستقل وی، کتاب «انوار جلیه» در شرح حدیث

حقیقت، «منتخب المخافاتی فی کشف حقایق عرفانی» در زمینه اثبات واجب الوجود و صفات جمال و جلال باری تعالی، و «لمعات الهیه» در الهیات به معنای اخص است. مصنف در کتاب لمعات الهیه با بهره گیری از روش حکمت متعالیه به تحلیل مباحث پرداخته است. وی این اثر را به درخواست فتحعلی شاه قاجار نگاشته است.

اثر دیگر او، «رساله علیه در کشف حقایق عقوبات اخرویه» است. حکیم زنوزی این رساله را در پاسخ سؤال یکی از شاهزادگان آن دوران، یعنی «علی شاه ظل السلطان» نوشته است. نام دیگر این رساله، «المعارف» است که در ابتدای صفحه نخست این رساله بدان اشاره شده است. نجیب مایل هروی در تصحیح کتاب دیگر مصنف یعنی «منتخب المخافاتی فی کشف حقایق عرفانی»، به هنگام شمردن آثار حکیم زنوزی، رساله المعارف را غیر از رساله علیه دانسته و آنها را به عنوان دو اثر جداگانه معرفی کرده است!

۲. انگیزه تألیف رساله علیه

چنان که ذکر شد، حکیم زنوزی این رساله را در پاسخ سؤال «علی شاه ظل السلطان» نگاشته است. سائل، پرسش خود را این چنین مطرح کرده است که انگیزه و هدف خداوند از عذاب بندگان چیست؟

حکیم زنوزی با رویکرد حکمی و فلسفی به این سؤال پاسخ گفته و آن را با استمداد از آیات و روایات به تأیید رسانده است. چنان که شیوه تحقیق علمی اقتضا می کند، وی ابتدا به تحلیل مبادی تصویری و تصدیقی بحث پرداخته و با ترتیب مقدماتی چند، به پاسخ نهایی این پرسش دست یازیده است. این حکیم مقدمات، مقومات و مدعیات بحث

خویش را با آیات قرآن و براهین عقلی مقرون کرده است.

او ابتدا در تحلیل مبادی بحث، به تعریف ثواب و عقاب پرداخته، و عذاب را به ایجاد مولمات و مؤذیات، و ثواب را به ایجاد مستلذات تعریف می‌کند. آشکار و واضح است که با ارجاع لذت و الم به ادراک، و اتحاد ادراک با مدرک، چنان که اقتضای مشی حکمی است، ایجاد مؤلمات و مستلذات، به معنای ایصال فیض وجود به نفوس در عالم آخرت می‌باشد که مسانخ با نحوه وجود و قابلیت مرتبه وجودی آنهاست و آنان با اختیار و اراده برای خود چنین سرنوشتی را رقم زده‌اند. به عبارت دیگر خالق بهشت، همان خالق جهنم است و موطن آن دو، نفس انسانی است و فیض وجود و ایجاد به هر دو رسیده و دائماً خواهد رسید.

زنوزی علاوه بر نشان دادن روش تحقیق خود در چگونگی جمع میان عقل و نقل - که در سرتاسر رساله بدان پای‌بند است - حتی در تحلیل مفهومی نیز از آن بهره برده است - در مبادی بحث نیز به یکی دیگر از نکات بسیار مهم تحقیق در علوم انسانی اشاره کرده است؛ مسئله‌ای که امروزه در هیاهوی تعصبات و گرایش‌های افراطی و تفریطی مورد غفلت قرار می‌گیرد. این مسئله عبارت است از: محدودیت قوای ادراکی انسان نسبت به ادراک حقایق و معارف به نحو عام، و ادراک تفصیلی معارف مبدأ و معاد به صورت خاص.

در عصر کنونی بسیاری از مدعیان جزم‌اندیش دانسته‌های خویش را مطابق با عالم واقع و خارج، بلکه حاق واقع و عین حقیقت تلقی کرده و دیگران و یافته‌های آنها را تخطئه می‌کنند. زنوزی پیش از ورود به بحث، به این نکته تذکر داده است که در تفصیل و جزئیات معارف مبدأ و معاد نمی‌توان ادعای جزم و قطعیت کرد. وی به عجز از کشف تام عالم واقع - آن گونه که هست - اعتراف می‌کند.